

В. Ф. РЕЗАНЕНКО

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ КУЛЬТУРИ ТРАДИЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВ ДАЛЕКОГО СХОДУ

Актуальність поставленого в назві даної статті питання зумовлена необхідністю розробки методологій, спрямованих на розв'язання проблеми адекватного розуміння основоположних ідей, концептуальних положень, ключових категорій тощо релігійно-філософських вчень Китаю. Передусім ідеться про ключові поняття джерел китайської філософської думки. Важливість постановки цього дискусійного питання визначається тим, що головним і традиційним чинником формування свідомості та самосвідомості носіїв традицій далекосхідної культури є світоглядні принципи даосизму, конфуціянства та китасзованого буддизму, про адекватне розуміння яких, на нашу думку, можна говорити лише з позиції адекватного розуміння ключових категорій вищезгаданих учень. Саме з цих позицій можна побачити й оцінити особливості східного і західного (європейського) світобачення. Переконливим прикладом цього може бути відмінність уявлень носіїв традицій європейської і далекосхідної культур стосовно такого поняття, як “історичний час”. Якщо за європейською традицією історичний час розуміється як такий, що тече з минулого через сучасне в майбутнє, то в свідомості носіїв традицій далекосхідної культури минуле попереду теперішнього, оскільки воно є безумовним зразком і прикладом наслідування для теперішнього [1]. В традиційній культурі сучасних народів далекосхідного ареалу взірцями наслідування є “конфуціянські” правителі стародавнього Китаю, легендарні даоські мудреці, сам Будда, втілитись в духовну культуру якого прагне все суще.

Проте уявлення стосовно поняття “історичний час” в кожному вчєнні має свої нюанси. В конфуціянстві, як згадувалося вище, минуле уявляється через життя й діяльність досконало мудрих правителів. В даосизмі та китаєзованому буддизмі ідея історичного часу взагалі відсутня — минуле, теперішнє та майбутнє сприймаються як триєдність, що розуміється як безперервний, нескінченний процес самовдосконалення/самовідродження всього суцього, зокрема людини, для якої цей процес (шлях) є поверненням до духовно-енергетичного джерела породження, тобто шляхом розкриття її власної природи. Саме так і окрема людина, і людська спільнота традиційного суцільства, виростаючи з минулого (виконуючи свою місію), прямують в минуло-майбутнє (до свого джерела). Таким чином, сучасне цього суцільства є одночасно і минулим, і майбутнім, оскільки вони постають як єдиоджерельні. І перше, і друге, і третє — ланцюги безперервного процесу самовдосконалення, який характеризується не етапами, добами, епохами, не подіями, явищами тощо, а самореалізацією людини, набуттям нею нових якостей фізичного та морального плану.

Відтак будь-яку галузь культури традиційних суцільств Далекого Сходу варто вивчати й досліджувати передусім з антропоцентричних позицій, тобто з позицій фізичного, морально-етичного, духовного стану людини/суцільства в кожний даний момент буття, а не з позиції подій вчорашнього, сьогоднішнього, завтрашнього. Іншими словами, стартовою *позицією*, від якої слід розпочинати розв’язувати проблему, має бути перетин концепцій трьох згаданих релігійно-філософських вчень, в якому синтезуються їхні основоположні (світоглядні) принципи. Такою *позицією*, звісно, може бути лише східна людина, яка є носієм: а) конфуціянських морально-етичних принципів, через які вона набуває досконалої мудрості; б) даоських ідей, через які їй розкривається суть власної природи і можливість набути безсмертя; в) буддистських чеснот, через які людина набуває стану нирвани як вишого рівня святості та блаженства.

Отже, симбіоз світоглядних принципів релігійно-філософських вчень Далекого Сходу уособлюється в *свідомості* носія традицій далекосхідної культури, в якого вона формується під впливом цих світоглядних принципів. У його свідомості цей симбіоз трансформується в духовно-енергетичні поведінкові імпульси, якими він керується в своїй практичній діяльності.

Як можна бачити, розкриття власної природи людиною-носієм традицій далекосхідної культури здійснюється через набуття нею даосько-

буддистсько-конфуціянських чеснот у процесі долання труднощів на шляхах *dao* (道), розроблених трьома релігійно-філософськими вченнями. Таким чином, ці “шляхи” постають головними складовими так званого тривимірного (даосько-буддистсько-конфуціянського) буттєвого простору, в якому відповідно формується і актуалізується тривимірний спосіб мислення. За таким способом мислення уявлення про особисте й особистісне набувається переважно через даосько-буддистське світобачення, а уявлення про колективне (суспільне) — через конфуціянські морально-етичні принципи. Відтак тривимірність структури організації традиційного суспільства визначається такими її складовими, як даосько-буддистська суспільна горизонталь та конфуціянська владна вертикаль. Це також свідчить про те, що основу синкретизму релігійно-філософських вчень Китаю і, відповідно, основу тривимірного буттєвого простору традиційних суспільств Далекого Сходу складають основоположні (світоглядні) принципи цих вчень. Саме тому дослідження культури традиційних суспільств Далекого Сходу не повинні оминати питання адекватного розуміння цих принципів, що, власне, й постало головним завданням при розробці методології досліджень культури цих суспільств, в якій пріоритет, на нашу думку, повинен надаватися світоглядному аспекту.

Як відомо, знайомство з основоположними принципами китайських релігійно-філософських вчень здійснюється через їхні джерела, тобто оригінальні канонічні тексти, які оперують такими ключовими категоріями, як 道 (дао), 德 (де), 禮 (ритуал), 理 (принцип лі), 精 (духовність), 仁 (гуманність), 文 (вень-культура), 正 (правильне), 義 (обов'язок), 人生觀 (світогляд), 意識 (свідомість), 自覺 (самосвідомість), 真理 (істина), 天 (небо), 命 (доля), 言 (слово), 思 (мислення), 天道 (шлях неба), 氣 (дух/душа всього суцього) тощо.

Отже, для адекватного розуміння цих та інших ключових понять/категорій потрібне знання ідей, що передаються ідеограмами-носіями цих понять. Дана проблема розв'язується через розроблений нами метод етимологічного (мовно-культурологічного) аналізу таких ідеограм. Метою цього методу є виявлення первісних (основних) смислових значень ідеограм, мотивованих їхніми ідеями. Зміст цих ідей представлено в китайських та японських етимологічних словниках. Ідеї, як і первісні значення, постають інваріантами парадигм словникових значень ідеограм. Тобто всі значення парадигми будь-якої ідеограми ієрогліфічного тексту асоційовані з її первісним значенням, мотивованим ідеєю, яку передає ідеограма.

Зрозуміло, що не знання ідеї або первісного значення ідеограми перешкоджає пошукові адекватного варіанту її значення, тобто її семантизації в певному контексті. До цього слід додати, що для розуміння текстів тлумачень етимологій ідеограм в етимологічних словниках потрібне знання елементів семантико-графічної системи ієрогліфічної писемності, на яких базуються ці тлумачення. До того ж, значення елементів графічної системи подаються в термінах даоського категоріально-понятійного апарату. Все це разом ми називаємо елементами культури китайської ієрогліфічної писемності. За відсутності цієї культури в європейському сходознавстві ієрогліфічний знак сприймається як лексична одиниця чи (в кращому випадку) як поняття. Тому питання про адекватність/неадекватність розуміння ідеограм-носіїв досліджуваних понять, категорій, термінів навіть не постає. Підставою для виправдання цього є думка: “скільки перекладачів-інтерпретаторів іноземного тексту, стільки перекладів-інтерпретацій”. Але залишається без відповіді дотичне запитання: “що повинно об’єднувати всі переклади-інтерпретації?” На дане запитання відповідаємо однозначно — науково обґрунтовані аргументи, якими оцінюється адекватність перекладу.

Для носіїв мов з ієрогліфічною писемністю ієрогліф — це не слово (як в уявленні європейця), а символ, за яким стоять певні елементи національної традиційної культури. Тобто речення ієрогліфічного тексту для носія цієї культури представлене не словами, лексемами як членами речення або частинами мови, а елементами традиційної культури, що кодуються ієрогліфічними символами-носіями цієї культури. З цих символів складається мовний потік, іншими словами — потік свідомості, в основі якого світоглядні принципи, що тривалий історичний час формуються й актуалізуються в умовах синкретизму даосизму, конфуціанства та китаєзованого буддизму. Фундаментом цього синкретизму є даоське вчення, ґрунт світоглядних принципів якого представлено ідеєю інь-ян всесвітньо-космічних ритмо-циклів як основи життєдіяльності всього сущого. Моделлю цих ритмо-циклів в даосизмі є загальновідоме коло *тайцзи*, яке ми називаємо *даоським колом* (рис. 1). Саме семантику графічної структури цього кола покладено нами в основу семантико-графічної структури ідеограм китайської ієрогліфічної писемності [2, 3].

Отже, оскільки основоположні принципи даоського вчення, зокрема його ідея набуття людиною дао (як *шляху* її нескінченного самовдосконалення), постають головним чинником синкретизму релігійно-філософських вчень Китаю, даоські, конфуціанські та буддистські ідеї так чи інакше присутні як в етимологіях, так і в парадигмах значень

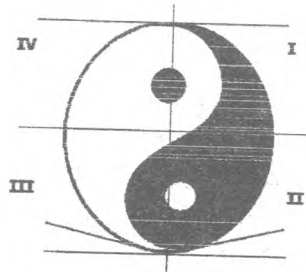

Рис. 1

будь-якої ідеограми ієрогліфічного тексту. Без урахування цього фактору неможливо досягти позитивних результатів в дослідженнях джерел релігійно-філософської думки традиційних суспільств Далекого Сходу, а відтак істинний зміст будь-якого елемента культури цих суспільств залишатиметься для європейських дослідників недосяжним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большой энциклопедический словарь / Сост. С. Ю. Солодовников — Минск: УП Торвальд, 2002. — С. 335.
2. Резаненко В. До проблеми семантико-графічної структури ієрогліфічних символів п'яти стихій китайської космогонії: Матеріали 1-го українського симпозиуму з мовознавства і літератур країн АТР, 28–29 квітня 1998 р. / Відпов. ред. В. Ф. Резаненко. — К.: НАУКМА, 1999. — С. 27–31.
3. Резаненко В. До проблеми семантики циклічних знаків даоського кола: Матеріали 1-ї Всеукраїнської науково-практичної сходознавчої конференції, 7–10 квітня 1997 р. / Відпов. ред. І. Пістрій. — К.: НАУКМА, 1998. — С. 93–97.